

Spolupracující obviněný

Zdeněk Koudelka

1. Východiska právní úpravy

Institut spolupracujícího obviněného byl přijat pod vlivem korunního svědka, který se v anglosaském právním systému dlouhodobě uplatňuje v rámci dohody o imunitě před obžalobou¹ či dohody o vině a trestu. Jde o příklad sblížení anglosaského i kontinentálního evropského právního systému. Do našeho právního řádu byl zaveden 1. 1. 2010, kdy v souvislosti s účinností nového trestního zákoníku nabyla účinnost i doprovodná novela trestního řádu.²

Původně se institut uplatňoval v případě zvláště závažných zločinů, od novely trestního řádu z roku 2012 na všechny zločiny. Institut má své procesní i hmotně právní dopady, proto je upraven v trestním řádu i trestním zákoníku (otázka trestu).³ Předmětný institut byl zaveden po obsáhlých odborných diskusích.⁴

Důvodová zpráva vysvětlovala zavedení tohoto institutu slovy: *"V návaznosti na ustanovení § 58 odst. 4 trestního zákoníku a se záměrem zefektivnit objasňování zvláště závažných zločinů se navrhuje upravit institut spolupracujícího obviněného tak, aby osoby podílející se na činnosti organizovaných zločineckých skupin a organizovaných skupin byly motivovány ke spolupráci s orgány činnými v trestním řízení, což ve svém důsledku by mělo usnadnit vyšetřování tohoto druhu trestné činnosti, při kterém je, s ohledem na míru takové organizace, často spojené se závazkem mlčenlivosti, zpravidla nedostatek důkazů k usvědčení osob organizujících nebo řídicích takovou zvláště závažnou trestnou činností. Tato úprava je v souladu s Rezolucí Rady Evropské unie č. 497Y0111(01) ze dne 20. prosince 1996 o jednotlivcích, kteří spolupracují při soudním řízení v boji proti mezinárodně organizovanému zločinu, která vyzývá členské státy, aby přijaly vhodná opatření, kterými by povzbuzovaly jednotlivce, kteří byli nebo jsou členy organizovaných zločineckých skupin nebo jiných zločineckých organizací jakéhokoli druhu, nebo kteří se podíleli na trestných činech takových skupin nebo organizací, aby spolupracovali při soudním řízení. Jednotlivcům, kteří „odpadnou“ od organizované zločinecké skupiny nebo jiné zločinecké organizace a učiní vše, co mohou k tomu, aby předešli dalšímu páchání zločinecké činnosti, nebo poskytnou policii a soudním orgánům při shromažďování důkazů rozhodujících pro rekonstrukci skutkového děje, odhalení a identifikaci pachatelů takové trestné činnosti, náležitou pomoc, by měly být poskytnuty výhody při ukládání trestu a způsobu jeho výkonu, jakož i vhodná opatření, která by měla být poskytnuta na ochranu jejich rodinným příslušníkům a blízkým osobám. Rovněž i Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu přijatá v Palermu v prosinci 2000*

¹ Dohoda mezi pachatelem trestného činu a státním zástupcem užívaná v anglosaském právu. Obsahem je, že za spolupráci pachatele při vyšetřování trestné činnosti a svědectví proti ostatním pachatelům nebude vůči němu podána obžaloba nebo použity určité důkazy. ALENA KANDALCOVÁ. Institut spolupracujícího obviněného v komparativním pohledu. *Dny práva 2016*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. s. 75-103. ISBN 978-80-210-8561-9. <https://www.law.muni.cz/dokumenty/39614>.

² Zákon č. 41/2009 Sb., kterým se mění trestní řád č. 141/1961 Sb.

³ § 178a trestního řádu č. 141/1961 Sb. ve znění zákona č. 41/2009 Sb. a č. 193/2012 Sb. § 39, 41, 46, 58 trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.

⁴ JAN MUSIL. Korunní svědek – ano či ne? *Trestní právo* č. 4/2003, s. 21-24. ISSN 1211-2860. HELENA VÁLKOVÁ, SIMONA STOČESOVÁ. *Nad institutem korunního svědka. Sborník příspěvků z odborného semináře: 6. února 2003 v Plzni*. Západočeská univerzita Plzeň 2003, 93 s. ISBN 80-7082-982-6. Přehled vývoje tématu viz MARTINA KOLÁŘOVÁ. *Spolupracující obviněný*. Diplomová práce 2015, Právnická fakulta Masarykovy univerzity Brno. https://is.muni.cz/th/o2tmj/Spolupracujici_obvineny_-_Diplomova_prace_-_Kolarova.pdf

vyzývá státy, aby podporovaly osoby, které se podílely na spáchání závažné trestné činnosti a jsou o tom ochotny poskytnout významné informace. Podle článku 18 této Úmluvy mají státy ve vhodných případech zvážit zakotvení možnosti snížení trestu u obžalovaného, který poskytne podstatnou spolupráci při vyšetřování nebo stíhání trestného činu upraveného touto Úmluvou. Po proběhlé rozsáhlé diskusi nad imunitou před podáním obžaloby (někdy také nazývanou institutem „korunního svědka“) nebyl tento institut v souvislosti s návrhem trestního zákoníku zařazen do souvisejících novelizací, neboť při něm dochází k podstatnému omezení zásad legality a oficiality trestního řízení, a také k zásadnímu zásahu do principu rovnosti před zákonem. Na druhé straně nelze přehlížet zájem státu na zničení zločineckých struktur, do nichž je v důsledku jejich organizace a závazku mlčenlivosti obtížné proniknout, který odůvodňuje modifikaci postihu jedince, který se nikoli v pozici organizátora nebo řídicího subjektu přímo nebo nepřímo na takové trestné činnosti podílel a který umožnil odhalení a usvědčení spolupachatelů, často i organizátorů a řídicích osob organizovaných zločineckých skupin nebo jiných zločineckých organizací. Proto návrh zavádí institut spolupracujícího obviněného, který bude používán u osob, které splní poměrně přísné podmínky pro takové označení v obžalobě. V důsledku toho bude pak při ukládání trestu zhodnocena jeho spolupráce při odhalení a objasnění zvláště závažného zločinu. K dosažení potřebné motivace takových obviněných na spolupráci s orgány činnými v trestním řízení trestní zákoník zavazuje soud přihlédnout k této skutečnosti při ukládání trestu [§ 39 odst. 1 a § 41 písm. m) trestního zákoníku], a to i s pravidelným využitím mimořádného snížení ukládaného trestu odnětí svobody (§ 58 odst. 4 trestního zákoníku), přičemž soud nebude ani vázán omezeními uvedenými v § 58 odst. 3 trestního zákoníku."⁵

2. Problematičnost obchodu státu se zločinem

Spolupracující obviněný je institut umožňující rozkrýt trestnou činnost získáním informací zevnitř okruhu organizované skupiny pachatelů zločinů. Avšak stát obchoduje se zločinem a zločinci. Spolupracující obviněný objasní svou trestnou činnost i činnost spolupachatelů z organizované skupiny. Za to mu stát zaplatí upuštěním od potrestání nebo snížením trestu. Anebo mu zaplatí peníze, protože bylo trestní praxí akceptováno, že Policie nabídne adeptu na pozici spolupracujícího obviněného peníze formou finanční odměny poskytnuté informátorovi.⁶

Podstatou akceptovatelnosti tohoto obchodu ze strany státu je, že spolupracující obviněný vypoví pravdu. Je zde otázkou věrohodnost výpovědi obviněného, kdy může jít o osobu s kriminální minulostí nerespektující morální zásady. Významnou úlohu zde má férový postup státního zástupce, aby tento institut nebyl zneužit. Proto je nedostatkem právní úpravy to, že nelze přiznání postavení spolupracujícího obviněného státním zástupcem přezkoumat. Státní zástupce tak získává moc užívat tohoto institutu libovolně, když si může přizpůsobit aplikaci právní úpravy své potřebě. Je vhodné zvážit změnu právní úpravy tak, aby státní zástupce přiznání postavení spolupracujícího obviněného činil odůvodněným rozhodnutím, které by bylo přezkoumatelné.

Některé státní zástupce může lákat bez ohledu na materiální pravdu dosažení výpovědi, jež potvrzují jejich hypotézy. Na spolupracující obviněné může být tlačeno, aby vypovídali určitým způsobem. Za to se jim sníží trest či nedostanou trest žádný. Pak se institut spolupracujícího obviněného stává nástrojem státního zastupitelství k tomu, aby si kupovalo výpovědi, které mohou být nepravdivé. Prvotní motivací spolupracujícího obviněného pro

⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 41/2009 Sb. k bodu 29. Poslanecká sněmovna, volební období 2006-10.

⁶ § 73 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR. Bod 53 odůvodnění rozsudku Vrchního soudu v Praze z 22. 3. 2018, 5To 66/2017.

nepravdivou výpověď je snaha zachránit si kůži, ale může zde hrát druhotně i roli snaha vyřídit si účty v rámci kriminálního společenství. Proto je správné poměřovat výpověď spolupracujícího obviněného jinými důkazy. Je-li výpověď spolupracujícího obviněného jediným důkazem proti jinému, nelze v rámci ústavní zásady v pochybnostech ve prospěch na takovém jediném důkazu postavit rozhodnutí o vině.

Zabránění zneužití moci může být dosaženo jen důvěryhodným jednáním státního zástupce. Jinak je výsledkem justiční zločin v důsledku nepravdivých výpovědí dosažených faktickou státní korupcí. Podezřelé je, když spolupracující obviněný mění výpovědi s ohledem na to, zda na něj mohou zatlačit policisté či státní zástupce.

V trestní věci Shahrama Abdullaha Zadeha pro údajné křivé obvinění Vrchní státní zastupitelství v Olomouci užilo spolupracujícího obviněného.⁷ Přitom údajnými poškozenými jsou státní zástupce Vrchního státního zastupitelství v Olomouci a policisté podílející se zprvu na tomto trestním řízení. Tedy poškození zde byli zároveň při vyšetřování činnými policisty a činným státním zástupcem, což je v rozporu s trestním řádem. Později věc převzali jiní kolegové. Ovšem stále trestní stíhání dozorovali známí a kolegové ze stejného státního zastupitelství. Je pochybné až vyloučené, aby státní zástupce využíval spolupracujícího obviněného proti jinému obviněnému ve věci, kde je poškozený jeho kolega ze stejného státního zastupitelství.

V dané věci je podezřelé, když obviněný nejprve o věcech kladených mu za vinu prohlásí, že je to účelové s cílem poškodit jeho jméno. Poté, co byl ve vazbě, se stal spolupracujícím obviněným a údajnou trestnou činnost doznal a je z vazby propuštěn. Po propuštění z vazby začal vypovídat zase jinak, až se to Vrchnímu státnímu zastupitelství v Olomouci nelíbilo a upozornilo na možnost ztráty statusu spolupracujícího obviněného. A tak se spolupracující obviněný zase ve svých výpovědích začal chovat jinak.

Mohou se vyskytnout případy zneužití institutu spolupracujícího obviněného a tento právní institut se pak stane nástrojem dosažení nekorektního výsledku trestního řízení nekorektním způsobem. To má mít na paměti zákonodárce při změně trestněprávních předpisů.

3. Judikatura

Ve vztahu k spolupracujícímu obviněnému judikovaly Ústavní i Nejvyšší soud. Lze najít společné přístupy obou soudů. Soudy akceptují spolupracujícího obviněného jako nástroj boje proti organizovanému zločinu, ale jsou si vědomy rizik především ve vztahu k důvěryhodnosti výpovědi spolupracujícího obviněného pocházejícího z řad pachatelů závažné trestné činnosti.

Ústavní soud uvedl: *"Teoretická diskuse i legislativní vývoj v mnoha zemích s rozvinutým právním systémem však většinou dospívá k závěru, že jako reakce na vážná bezpečnostní nebezpečí, která přináší zejména organizovaná kriminalita, je institut spolupracujícího obviněného legitimním nástrojem trestního řízení, vyhovujícím požadavkům právního státu... Je však třeba naléhavě zdůraznit, že aplikace procesního institutu spolupracujícího obviněného musí být podrobena velmi přísným nárokům. Proces hodnocení věrohodnosti výpovědi spolupracujícího obviněného musí být mimořádně pečlivý; musí být posouzeny mj. jeho osobnostní rysy, jeho motivace ke spolupráci s orgány činnými v trestním řízení a souladnost jeho výpovědi s ostatními důkazy shromážděnými ve věci."*⁸

⁷ Trestní věc S. Abdullah Zadeh, Policie ČR, NCOZ SKPV Brno č. NCOZ-7614-91/TČ-2016-417603. Městský soud v Brně 3 T 151/2017.

⁸ Usnesení Ústavního soudu z 13. 3. 2014, III. ÚS 859/13, část V odůvodnění.

Nejvyšší soud judikoval: „*Nejvyšší soud předně konstatuje, že v tomto institutu je třeba hledat účinné nástroje boje proti závažné organizované kriminalitě a je nutno ho považovat za legitimní důkazní prostředek. Zároveň je však možno z judikatury Evropského soudu pro lidská práva dovodit, že podmínkou pro použití výpovědi spolupracujícího obviněného jako důkazu, je mj. pečlivé hodnocení této výpovědi, včetně její motivace. Je vždy potřeba zvážit nejednoznačnou povahu takových výpovědí a dbát na zvýšené riziko její účelovosti. Je zřejmé, že takový důkaz především nesmí stát osamoceně a je třeba ho hodnotit kriticky.*“⁹

Již dříve k použitelnosti výpovědi korunního svědka podle zahraniční právní úpravy jako důkazu Nejvyšší soud uvedl: *"Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva lze vyvodit obecné základní podmínky přípustnosti použití svědecké výpovědi tzv. korunního svědka, a to i podle zahraniční právní úpravy (např. Polské republiky) v trestním řízení, kterými jsou a) otevřený přístup prokuratury (státního zastupitelství) k dohodě s korunním svědkem a informování o jeho postavení v řízení, b) zaručení přístupu obhajoby k výsledku takového svědka, a to včetně možnosti mu klást potřebné otázky, c) informovanost soudů o takové dohodě a dostatečné přezkoumání výpovědi korunního svědka, d) podpoření tvrzení korunního svědka jinými důkazy (výpověď korunního svědka je tedy důležitým, ale ne jediným důkazem, na základě kterého dojde k odsouzení). Připuštění výpovědi korunního svědka tak může být odůvodněno použitím dostatečně uvážené kombinace výše uvedených skutečností.*"¹⁰

4. Závěr

Spolupracující obviněný patří v našem právním řádu k novým institutům, které jsou přijímány z anglosaského právního systému do systému střeoevropského kontinentálního práva. Jeho cílem bylo rozkrýt organizované zločinecké skupiny typu mafiánských skupin. Z tohoto pohledu lze očekávat, že daný institut zůstane trvalou součástí našeho trestního práva.

Na druhou stranu má své rizikové prvky. Prvotním rizikem je pravdivost výpovědi spolupracujícího obviněného, který v rámci snahy zachránit se, může vypovídat se snahou zavděčit se policii či státnímu zástupci a někdy tak může fabulovat. Toto riziko roste v závislosti na problematičnosti osoby spolupracujícího obviněného. Druhotným rizikem je též motivace státního zástupce. V případě, že chce ukončit rychle a pro něj žádoucím podáním obžaloby jim dozorované trestní řízení, může nekriticky svá skutková zjištění postavit na výpovědi spolupracujícího obviněného a potlačit jiné důkazy, které nejsou v souladu s výpovědí spolupracujícího obviněného. Výpověď spolupracujícího obviněného není královnou důkazů a platí, že v rámci volného hodnocení důkazu musí být každý důkaz zhodnocen i ve vztahu k jiným.

Obranou proti zneužití institutu spolupracujícího obviněného je to, že bude důsledně aplikována zásada v pochybnostech ve prospěch. Tedy, že výpověď spolupracujícího obviněného nemůže být jediný důkaz vedoucí k uznání viny jiného obviněného. A dále to, že soud musí v rámci řízení před soudem zhodnotit i motivaci a osobu spolupracujícího obviněného pro jeho konkrétní výpověď, ale též zhodnotit oprávněnost rozhodnutí státního zástupce pro užití tohoto institutu. Vyloučen by měl být tento postup v případě, že státní zastupitelství jako úřad či jeho zaměstnanci mají na výsledku řízení zájem např. proto, že jsou v postavení poškozených. Do budoucna je dobré zvážit, zda rozhodnutí státního zástupce o

⁹ Usnesení Nejvyššího soudu z 12. 12. 2012, 7 Tdo 1315/2012-57.

¹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu z 13. 6. 2012, 5 Tdo 280/2012-77. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Atanasov proti Bulharsku ze dne 3. března 2009, č. stížnosti 20309/02 rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. května 2004 ve věci Cornelis proti Nizozemsku, č. stížnosti 994/03 rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. ledna 2004, ve věci Lorse proti Nizozemsku, č. stížnosti 44484/98 a rozhodnutí ESLP ze dne 27. ledna 2004, ve věci Verhoek proti Nizozemsku, č. stížnosti 54445/00.

přiznání či nepřiznání statutu spolupracujícího obviněného by mělo být přezkoumatelné vyšším státním zastupitelstvím.